

Cours 9:
L'expansion du réseau des
négociants de la Nouvelle-
Djoulfa jusqu'en Inde
et
les projets politiques du
cercle de Madras

Saténig Bagawan Toufanian

I. Les étapes du déplacement depuis le plateau arménien vers l'Inde

1. Du plateau arménien vers la Perse
2. D'Ispahan à la Nouvelle-Djoulfa
3. Le réseau "global" des marchands de la Nouvelle-Djoulfa et leur rôle dans la construction de l'État safavide
4. De la Perse vers l'Inde
5. Les Arméniens en Inde
6. La colonie de Madras

I. Les étapes du déplacement depuis le plateau arménien vers l'Inde

1. Du plateau arménien vers la Perse
2. D'Ispahan à la Nouvelle-Djoulfa
3. Le réseau "global" des marchands de la Nouvelle-Djoulfa et leur rôle dans la construction de l'État safavide
4. De la Perse vers l'Inde
5. Les Arméniens en Inde
6. La colonie de Madras

Mouradian Claire,
Sujet de la contribution : les relations
russo-turques sur la longue durée.

Ouvrage collectif, coordinatrice Isabelle Facon
Éd. Passés-Composés.

À paraître début 2022

Arakel de Tabriz, *Livre d'histoires*

- en arménien

http://greenstone.flib.sci.am/gsd/collect/armenian/Books/girq_patmutyanc/book/index.html#page/2/mode/2up

- en français

Brosset Marie-Félicité, 1874, *Collection d'historiens arméniens*,
Th. Ardzrouni, xe s., Histoire des Ardzrouni ; Arakel de Tauriz, xviiie s., Livre d'histoires ;

Ioannès de Dzar, xviiie s., Histoire de l'Aghovanie, t. I, Saint- Pétersbourg :
Imprimerie de l'Académie impériale des sciences.

https://www.google.fr/books/edition/Collection_d_historiens_arméniens/HcxJAQAAMAAJ?hl=fr&gbpv=1&dq=collection+d%27historiens+arméniens&printsec=frontcover

- en anglais

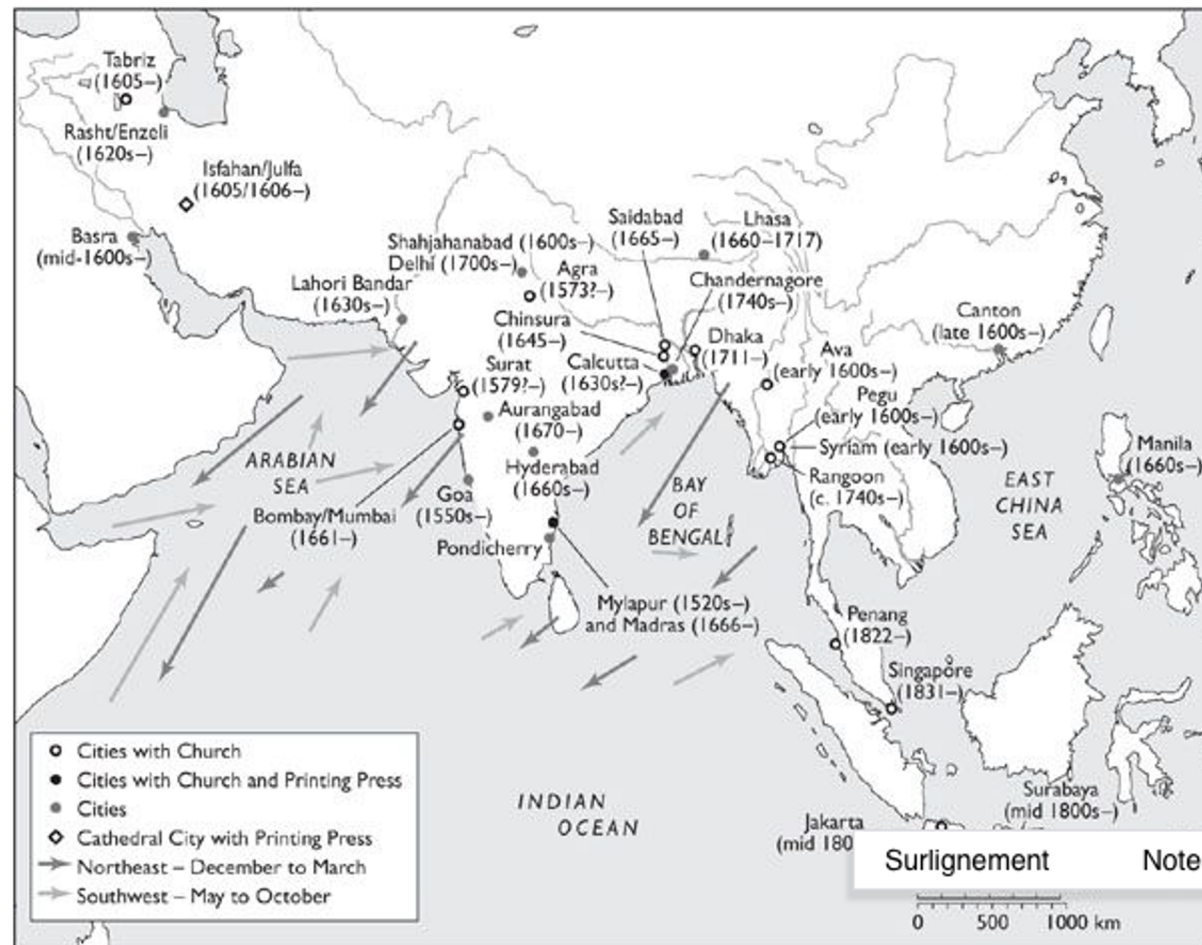
George Bournoutian, *History of Vardapet Arakel of Tabriz*, 2 vol., Costa Mesa
(Californie),
Mazda Publishers, 2005-2006.

L'ARMÉNIE AU DÉBUT DU XVIIE SIÈCLE

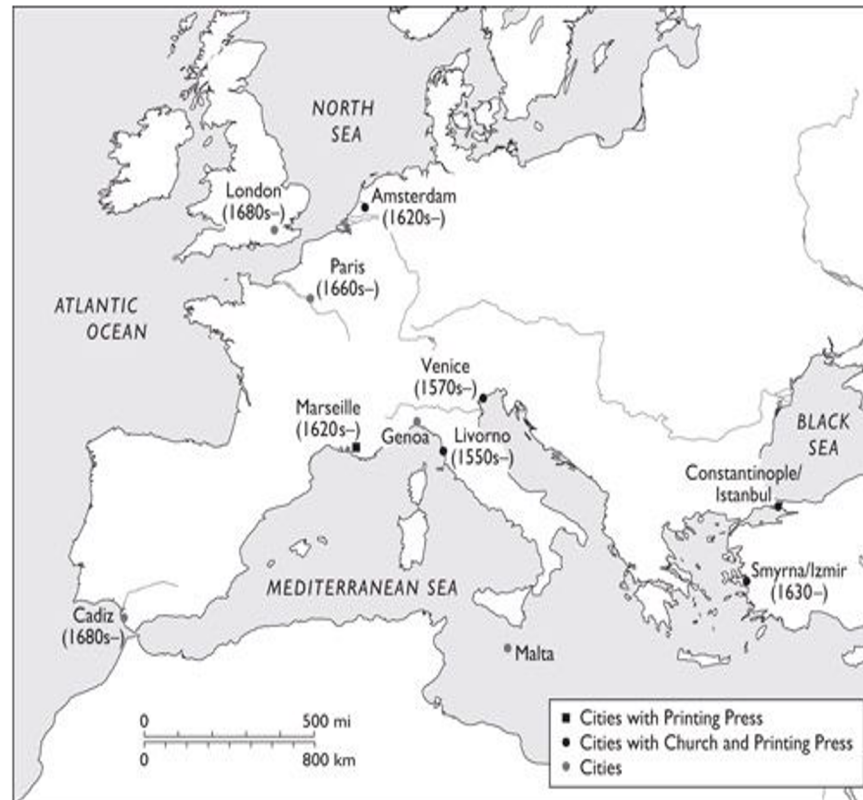
Cartographie : Éric Van Lauwe

Aslanian Sebouh David, 2011, *From the Indian Ocean to the Mediterranean, The Global Trade Networks of Armenian Merchants from New Julfa*,
Berkeley/New York/London: University of California Press.

MAP 1. The Julfan Armenian trade network and settlements in the early modern Indian Ocean world.

S. Aslanian, 2011

MAP 2. The Julfan Armenian trade network and settlements in the early modern Mediterranean/northwestern European world.

S. Aslanian, 2011

Aslanian Sebouh, "Une vie sur plusieurs continents, Microhistoire globale d'un agent arménien de la Compagnie des Indes orientales, 1666-1688", in *Les Annales*, vol. 73, 2018, N° 1, p. 19-55.
<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6952167>

Jayanta **Kumar Ray** & Kingshuk **Chatterjee**, « Immigrants communities », in Kumar Ray Jayanta (ed.), 2007, *Aspects of India's International Relations 1700 to 2000: South Asia and the World*, Delhi: PHISPC, Center for Studies in Civilizations, vol. X, part. 6.

Seth Mesrobian J., 2005, *Armenians in India*, New Delhi, Bombay, Chennai: Asian Educational Services. 1re éd., 1937.

https://www.google.fr/books/edition/Armenians_in_India_from_the_Earliest_Tim/BlreO8bmK30C?hl=fr&gbpv=1&dq=seth+armenians+in+india&printsec=frontcover

Chaudury Sushil & **Kévonian** Kéram (dir.), 2007,
*Les Arméniens dans le commerce asiatique au début
de l'ère moderne*,
Paris : Éditions de la Maison des sciences de l'homme.

Aghassian Michel, "le commerce arménien d'Inde en
Inde des marchands arméniens au XVIIIe s." *Revue des
Études Arméniennes*,
Vol. 33, p. 187-212, 2011.

Aslanian, Sebouh D. "Port Cities and Printers: Reflections on Early Modern Global Armenian Print Culture." *Book History*, vol. 17 no. 1, 2014, p. 51-93. *Project MUSE*, [doi:10.1353/bh.2014.0007](https://doi.org/10.1353/bh.2014.0007).
<https://muse.jhu.edu/article/557356>

II. Le *Piège de l'orgueil* et les projets politiques des Chahamirian

- Précisions sur l' (les) auteur(s) / la date de publication

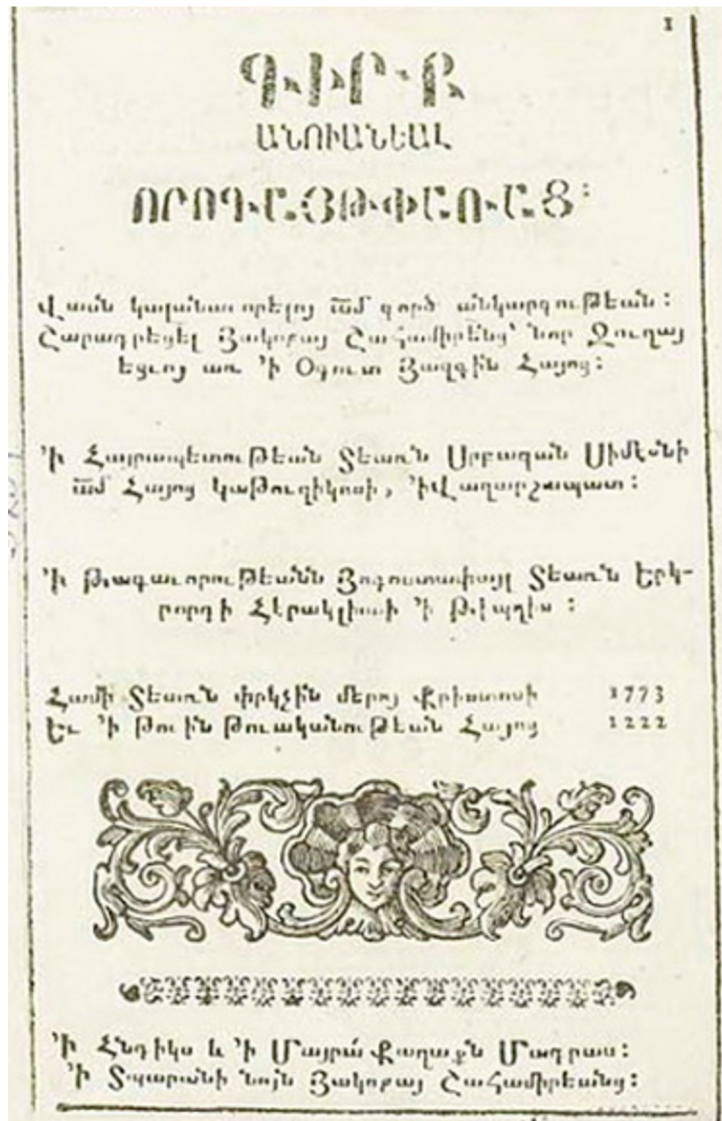
1. Première partie de l'ouvrage

2. Deuxième partie

3. Sa "diasporicité"

Portraits associés de Hakob et Chahamir à la bibliothèque de la Cour constitutionnelle, Erevan.

Livre
intitulé
Piège de l'orgueil

Destiné à rendre tout acte illégal impossible.

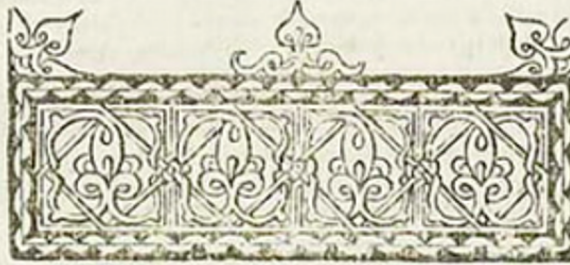
Composé par Hakob Shahamirants de la Nouvelle-Djoulfa dans l'intérêt de la nation arménienne.

[...]

En l'an 1773 de Notre Seigneur

[...]

Dans la métropole indienne de Madras.
À l'imprimerie du susdit Hakob
Shahamirants.

Ս ՍՏՈՐԱԴՐՈՂՍ ՈՐԵՄ ՄԻ
 ի փոքրկանց Հայոց և խոնարհ սպա-
 սաւորն ձեր նախ խոստովանիմ առաջի
 Այլ և մարդկան, որոնք ունիմ ցանկու ի
 ըստանալի, ոչ իշխանուէ, և ոչ հարս-
 տուէ և փառաց, քոյ միայն կատարել արող կապակ-
 ցել կամ ընդ սեփական ազգն իմ և աշխարհն մեր,
 այլ տարբերուին ժամանակին զիս ձքեաց ի տարր
 աշխարհ որում գտի զիս ի ներքոյ կարաւարու թէ
 այլ ազգաց Քրիստոնէից ազատաց, նայելով և ըն-
 թեռնելով արժանաւ որում ին բաղում երկրի մէջ աշ-
 խրհիս, և զանազան ազգաց ըստ իւրաքանչիւր ի
 վերայ ազգին և ի մէջ աշխարհին իւրեանց յամեմ-
 ատելով իմ աշխրհ ընդ աշխարհի, միդ ընդ միդոյ,
 հող ընդ հողոյ, բոյս ընդ բոսոյ, բարեզոյն քաղցր-
 ազոյն, և Պատուականազոյն գտաւ երկիրն Արար-
 ատէն քանթէ բոլոր երկիրք ի ներքոյ արեգական,
 որում կարի ասել երկիրն Արարատեան ընդ բարձր
 սիւրբ լեռամբ մասիսաւ թագաւոր արար Տր ի վր
 ամ երկրի և ի վր ամ լեռանց, զի ունի Դրախտն
 եղեմա

ՆՂԱՒԱԿ :

Կարգադրութիւն Հայոց վասն կառաւարո-
թեան Հայեապետանեաց յԱշխարհի :

Հասոր Երկրորդ
Գլուխ Առաջին :

ԱՆԷԱՔ ԵՒ Ի ՎԵՐԱՅ ԾԱՆՕԹՈՒ
Թեան մերոյ Հաստատեցաք որ Ի ծայել
արեւու յաշխարհէն մերոյ աղօսանից և ի դը-
ռանէ արանաց առ Հարաւ կոյս մինչև Ի յաշխարհն
մեր կորձկան Հայք : Ի ոտն սորոս լերան, և անտի
առ արեւմուտ մինչև անտիոքն մեծ Ի ամին միջեր-
կրեաց ծովու, և անտի Հուսիս մինչև Տաճաստիան, և
անտի առ արեւմուտ մինչև Կիլիկիան յաշխարհն մեր
Երրորդ Հայք : Կիլիկիոնց առ Հուսիս մինչև լեւո-
պանդոս ամին սեւա ծովի, և անտի առ արեւել Հու-
սիս մինչև տայք յաշխարհն մեր, և Ի տայքու առ
արեւել մինչև յաշխարհն մեր տղվանք և Ի դրունս
ալանաց : Եւ Ի արեւմուտ կողմանէ Ի ամին միջեր-
կրեաց ծովէ մեծ անտիոքէ առ արեւել կոյս մինչև
վերջն տորոս լեռան Ի ամին կասպից ծովի Ի դրունն
գիլան : և Ի Հարաւք կողմանէ Ի ոտնէ սորոս լեռնէ
առ յուսիս, այն որ Ի արեւել կորմ սուլթանիու մին-
չև Ի դրունս ալանաց, և այն որ Ի Հարաւք կոյս
փոքր

Pays divisé en 250 districts

1 district = 12 000 foyers (regroupés en villages)

1 foyer = 1 voix

Chaque village élit 1 représentant

Parmi tous les représentants élus, 2 par district tirés au sort.

On arrive à 500 représentants qui siègeraient pour 3 ans à la Chambre.

Au sein de la Chambre, toutes les fonctions officielles (juge, percepteur...) attribuées par tirage au sort.

Traité de Guéorguievsk, 1783

Entre Catherine II, impératrice de Russie

Et Iralky II, roi de Géorgie

Recueil des lois russes, vol. XXI, n° 15835, Genève 1919.

Art. 2. "[...] Sa Majesté donne Sa garantie Impériale pour la conservation complète des territoires actuels de Son Altesse, le Tsar Irakli, fils de Theimourase, en se proposant *d'étendre cette garantie également sur les territoires qui lui seront acquis à l'avenir selon les circonstances et qui lui seront fermement confirmés.*"

Translated from the Russian by Russell E. Martin

<https://www4.westminster.edu/staff/martinre/Treaty.html>

"Pour l'Arménie, le dommage causé par les apostats ayant renié le rite arménien pour en adopter un autre dépasse encore les préjudices causés par nos ennemis et nos tyrans barbares. [...] Il n'est pas nécessaire de s'attarder sur les renégats qui existent parmi les Arméniens : clercs qui travaillent à la gloire de Rome, ou laïcs qui travaillent à celle des persans et des ottomans."

Chahamirian, *Piège*, première partie.

« Malgré des circonstances historiques qui les chassèrent de leur patrie, les Arméniens d'Ispahan et de l'Inde laissèrent leur cœur dans les ruines d'Arménie.

Si, dans les profondeurs lointaines de l'Orient, ils trouvèrent bonne fortune et connurent la richesse ; même sur les rives de l'Indus, ils se souvinrent toujours avec une profonde nostalgie du pays d'Arménie, tout comme les exilés Juifs qui, sur les rives du Tigre, se souvenaient de leur sainte Jérusalem.»

Traduit d'après Raffi, Խաւսալի վելիքուրիւնները, les Cinq mélikats du Kharabagh, ch 18, p 92.

Vienne, imprimerie Mekhitariste, 1906.

Bibliographie sélective

Aghassian Michel, "le commerce d'Inde en Inde des marchands arméniens au xviiie s." *Revue des Études Arméniennes*, 2011, vol. 33, p. 187-212.

https://poj.peeters-leuven.be/content.php?url=article&id=2144983&journal_code=REA&download=yes
[consulté le 8 janvier 2022]

Arakel de Tabriz (en arménien) :

http://greenstone.flib.sci.am/gsd/collect/armenian/Books/girq_patmutyanc/book/index.html#page/2/mode/2up

Aslanian Sebouh David, 2011, *From the Indian Ocean to the Mediterranean, The Global Trade Networks of Armenian Merchants from New Julfa*, Berkeley/New York/London: University of California Press.

Aslanian, Sebouh D. "Port Cities and Printers: Reflections on Early Modern Global Armenian Print Culture." *Book History*, vol. 17 no. 1, 2014, p. 51-93.

<https://muse.jhu.edu/article/557356/summary>

Aslanian Sebouh David, 2018, "Une vie sur plusieurs continents, Micro histoire globale d'un agent arménien de la Compagnie des Indes orientales, 1666-1688", in *Les Annales*, vol. 73, 2018, N° 1, p. 19-55.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6952167>

Azdarar [Le Moniteur], Madras, 1794-1796, en arménien, 1970, preface by Markarit Mkhitarian, Lisbonne : Fondation Calouste Gulbenkian.

Ou bien http://tert.nla.am/mamul/Azdarar_1/Table.html [consulté le 8 janvier 2022].

Baghdiantz McCabe Ina, 2007, « La diaspora arménienne de la Nouvelle-Djoulfra et sa fonction dans l'État séfévide : un modèle théorique à revisiter », in Bruneau Michel, Hassiotis Ioannis, Hovanessian Martine et al., *Arméniens et Grecs en diaspora : approches comparatives*, Actes du colloque européen et international organisé à l'École française d'Athènes (47 octobre 2001), Athènes/Paris : De Bocard Éditions/Diffusion, p. 77-84.

Batwagan-Toufanian Saténig, 2018, *Le Piège de l'orgueil, Un projet républicain en Orient au xviiie siècle*, Paris : Presses de l'Inalco. <https://books.openedition.org/pressesinalco/13425>

Bournoutian George A., 1998, *Russie and the Armenian of Transcaspiennee (1797-1889), A Documentary Record*, Costa Mesa (Californie): Mazda Publishers.

Bournoutian George A., 2001, *Armenians and Russia (1626-1796), A Documentary Record*, Costa Mesa (Californie): Mazda Publishers

Bournoutian George A., *History of Vardapet Arakel of Tabriz*, 2 vol., Costa Mesa (Californie), Mazda Publishers, 2005-2006.

Brosset Marie-Félicité, 1874, *Collection d'historiens arméniens, Th. Ardzrouni, xe s., Histoire des Ardzrouni ; Arakel de Tauriz, xviie s., Livre d'histoires ; Ioannès de Dzar, xviie s., Histoire de l'Aghovanie*, t. I, Saint- Pétersbourg : Imprimerie de l'Académie impériale des sciences.
https://www.google.fr/books/edition/Collection_d_historiens_arméniens/HcxJAQAAMAAJ?

Chahamirian Hakob, *Le Piège* (en arménien)
http://greenstone.flib.sci.am/gsdl/collect/armenian/Books/vorogayt_parac.pdf

Chardin Jean, *Voyages du chevalier Chardin...* 1re éd., Londres, 1686.
<https://books.google.fr/books?id=lwgPAAAAQAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

Chaudury Sushil & Kévonian Kéram (dir.), 2007, *Les Arméniens dans le commerce asiatique au début de l'ère moderne*, Paris : Éditions de la Maison des sciences de l'homme.

Dieulafoy Jane, 1989, *Une amazone en Orient, Paris, Éd. Phébus*.

Kumar Ray Jayanta & Chatterjee Kingshuk, « Immigrants communities », in Jayanta Kumar Ray (ed.), 2007, *Aspects of India's International Relations 1700 to 2000: South Asia and the World*, Delhi: PHISPC, Center for Studies in Civilizations, vol. X, part. 6.

Mouradian Claire, sujet de la contribution : les relations russo-turques sur la longue durée, ouvrage collectif, coordinatrice Isabelle Facon, éd. Passés-Composés, à paraître début 2022.

Raffi, Խախատի մելիքութիւնները, ch. 18, p 92. Vienne, imprimerie Mekhitariste, 1906.

Raffi, *The Five Melikdoms of Kharabagh*. Gomidas Institute. London, 2010. Ch. 18, p. 54. Trad. Ara Stepan Melkonian.

Seth Mesrobian J., 2005, *Armenians in India*, New Delhi, Bombay, Chennai: Asian Educational Services. 1re éd., 1937.
https://www.google.fr/books/edition/Armenians_in_India_from_the_Earliest_Tim/BlreO8bmK30C?hl=fr&gbpv=1&dq=se